

เก็บแพงแหล่งใต้

♦ สถาพร ศรีสังข์

ประมงพื้นบ้านภาคใต้ : ภาพความล่มสลายของหมู่บ้าน

การผ่านจากสังคมยังชีพแบบพออยู่พอกินพอมีสุขตามประสาของชุมชนหมู่บ้านในภาคใต้นั้นนับว่าได้ “ผ่าน” ไปแล้วจริงๆ

เมื่อถึงวันนี้ สังคมภาคใต้ทั้งสังคมก็ได้นำตัวเองไปผูกติดอยู่กับ “เศรษฐกิจกระแสหลัก” ตามกระแสของการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศแล้วชนิดที่เรียกว่า “โดยสิ้นเชิง”

สิ้นเชิงที่ว่าก็คือ “ขึ้นต่อโดยสิ้นเชิง” นั่นเอง

ถึงวันนี้ - หมู่บ้านต้องพึ่งเมือง ต้องอาศัยเมืองทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภคไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้าน สร้างเรือน การเยียวยารักษาสุขภาพ หรือแม้แต่เรื่องของการอาหารการกิน

แต่เดิมนั้น สังคมปากะใต้แบ่งลักษณะชุมชนเป็น 4 ลักษณะใหญ่ นั่นคือ ชุมชนชาวนา ชุมชนริมทะเล ชุมชนเขาควน และชุมชนเมือง

แต่ละชุมชนมีลักษณะเฉพาะเป็นของตัวเอง แต่มีลักษณะร่วมประการหนึ่ง คือ สามารถพึ่งพิงตนเองได้ ชุมชนชาวานากับชุมชนเขาควนมีลักษณะเป็นแหล่งผลิตพืชผลและธัญพืช ส่วนชุมชนริมทะเลก็เป็นชุมชน มีผลผลิตทางน้ำ ชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางของอำนาจรัฐท้องถิ่นได้แบ่งปันผลผลิตจากทั้ง 3 ชุมชนในลักษณะเป็น “คนกลาง” ในการแลกเปลี่ยนผลผลิตก่อเป็นลักษณะชุมชนพาณิชย์กรรมในเวลาต่อมา

สิ่งสำคัญที่สุดคือแต่ละชุมชนล้วนพึ่งตัวเองได้ จะแลกเปลี่ยนผลผลิตกับชุมชนอื่นก็ล้วนเป็นไป “เพื่อใช้” ตามความจำเป็น สรุปก็คือ มุ่งผลิตเพื่อชุมชนของตนเองก่อน มีเหลือใช้ก็แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดจากชุมชนอื่น เช่น ชุมชนชาวานานำผลิตผลประเภทข้าวไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าเชิงประมงของชุมชนริมทะเล ชุมชนชาวเขาควนก็เช่นกันอาจใช้ผลิตผลพืชไร่ พืชสวน หรือผลิตผลจากป่าเขาแลกกับธัญพืชจากชุมชนชาวานา และผลิตผลทางประมงเช่น กะปิ ปลาเค็มหรือปลาแห้งจากชุมชนริมทะเล เป็นต้น

แน่นอน ในการนี้ย่อมมีชุมชนเมืองหรือชุมชนที่อยู่ในใจกลางของตำบล อำเภอหรือจังหวัดเป็น “ตัวกลาง” และชุมชนเมืองก็ได้รับค่าตอบแทนในความเป็นคนกลางนี้เองเป็นผลผลิตในการหาอยู่หากิน

หลัง “ท่านผู้นำ” เมื่อครั้งเผด็จการเรืองอำนาจในช่วงทศวรรษ 2500 ได้นำพาประเทศไปสู่นโยบาย “ทันสมัย” เหตุการณ์ในสังคมภาคใต้ก็เริ่มเปลี่ยนไป เปลี่ยนไปเหมือนกับสังคมชนบทในทุกภาค นั่นคือถูกลากเข้าไปสู่ระบบการ “ผลิตเพื่อขาย” พื้นที่ชนบทของประเทศได้รับส่งเสริมให้ “ทำการผลิต” เพื่อให้ได้ปริมาณสินค้าเพื่อ “ส่งออก” มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

จากนั้นชาวบ้านก็เริ่มเห็น “เม็ดเงิน” ไหลเข้ามาสู่ครอบครัวและหมู่บ้านของตัว การลงทุนของรัฐเกี่ยวกับ

สาธารณูปโภคอย่างมหาศาลก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเงินที่ใช้เพื่อการนี้มาจากการเก็บภาษีอากรทั้งทางตรงและทางอ้อม

แต่ที่เป็นหลักสำคัญก็คือมาจากการ “กู้” ต่างชาติ

เรียกว่ากู้มาเพื่อพัฒนาตามกระแสของระบบทุนนิยมโลกที่มีชาติทางภาคพื้นตะวันตกเป็นหัวใจใหญ่อยู่ บ้านเมืองที่ยังเร่ร่อนไม่พัฒนานั้นจะเอาอะไรไปขายหรือไปแข่งกับเขา นอกจากสินค้าภาคเกษตร

การเกษตรแผนใหม่จึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเกิดขึ้นเพื่อให้สามารถ “ผลิต” สิ่งของเพื่อส่งขายออกนอกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ได้ “เงินตรา” เข้ามาพัฒนาประเทศให้เจริญเร็ว ๆ

เพื่อการนี้ - การใช้วิทยาศาสตร์จึงแพร่บาด การใช้ยาป้องกันศัตรูพืชจึงเป็นไปอย่างหนักหน่วง การบุกป่าเพื่อ “เปิด” ดินแปลงใหม่เพื่อการเกษตรจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

และการส่งเสริมให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวแทนการปลูกพืชอย่างผสมผสานก็เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

ในนามของการชลประทานสมัยใหม่ แหล่งน้ำธรรมชาติทั้งห้วยหนองคลองบึงจึงถูกจัดการ ทั้งไถ่ทั้งขุดทั้งกลบและสร้างทำนบกั้นขวางธรรมชาติทั้งแผ่นดิน ลำน้ำ และพืชพรรณ พลันแปรเปลี่ยน

ในห้วย ในหนอง ในนา และในแหล่งน้ำเล็กแหล่งน้าน้อย ปลาหมออาจเพาะพันธุ์เพราะระบบนิเวศน์ เปลี่ยนแปลงทั้งที่เกิดจาก ปุ๋ยจากยาป้องกันศัตรูพืชและที่เกิดจากความมั่งคั่งอื่นๆ ของมนุษย์โดยตรง

ในอนาคตจะยังมีข้าว แต่ ณ วินาทีนี้อาจพูดได้ว่า ในน้ำแทบไม่มีปลา

เครื่องดักล่อสัตว์น้ำเล่าเป็นอย่างไร

เพื่อให้การ “ล่า” เป็นไปเพื่อการขายให้ได้เงิน
ทุกคนต่างไม่คำนึงถึงสิ่งใดทั้งสิ้น

เครื่องมือจับสัตว์น้ำได้รับการพัฒนา
อย่างรวดเร็ว ทั้งขนาดเรือ ขนาดแหวน ยาเบ็ดและ
จำนวนผู้ล่าเพื่อขาย

อุตสาหกรรมชาติที่เคยดำรงระหว่างสัตว์น้ำ
กับคนก็เปลี่ยนแปลง สัตว์น้ำน้อยลงอย่างรวดเร็ว
ขณะที่ผู้ต้องการจับมีจำนวนเพิ่มเป็นทวีคูณ

แหล่งน้ำที่สามารถอุ้มชูแพรรี่แพร์สัตว์น้ำ
สูญสิ้นไปเพราะเหตุปัจจัยแห่งการขยายตัวของเมือง

ที่ดินน้ำแถบป่าภูเขาที่ถูกบุกรุกถากไถเพื่อ
ปลูกพืชสวนที่เป็นพืชเศรษฐกิจซึ่งมักต้องการที่ดิน
แปลงใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นยางพารา หรือปาล์มน้ำมัน เพื่อ
การนี้ล่าห้วยต้นน้ำย่อมถูกระทบเพราะการขุดไถนั้น

การจับสัตว์น้ำแบบดั้งเดิมที่ใช้การตก การตก
หรือการปักธงก็เสื่อมชำไม่ทันใจ

ต้องใช้เครื่องมือวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เช่น
ระเบิด หรือยาเบ็ดมาใช้แทน ต้องทำอย่างนี้จึงจะ
ได้สัตว์น้ำที่ละมากๆ ต้องทำอย่างนี้จึงจะเอาสัตว์น้ำ
เหล่านี้เข้าตลาดเพื่อขายได้

แถบชานเมืองที่เคยเป็นทุ่งเป็นน่านนั้นก็หมด
แหล่งน้ำ เพราะการกลบการถมเพื่อสร้างที่พักอาศัย
ตามการขยายตัวของเมือง เป็นโรงงานหรือไม่ก็เป็น
หมู่บ้านจัดสรร

เช่นนี้จะมีแหล่งให้สัตว์น้ำอยู่อาศัยหรือ
แพรรี่แพร์ได้อย่างไร

เขตชายฝั่งที่มีอาชีพประมงน้ำเค็มโดยตรง
เล่าเป็นอย่างไร การมุ่งจับเพื่อขายที่มีจำนวนเงินล่อตา
อยู่เบื้องหน้าทำให้ผู้คนเลิกคิดถึงวันหน้า ยิ่งระบบเอื้อให้
ก็ยังสาวได้สาวเอา เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่มีลักษณะ
“ล้างผลาญ” ก็ถูกนำมาใช้

มีเรืออวนรุนที่วิ่งกันเกลื่อนอยู่แถบริมฝั่งใน

ปัจจุบันเป็นประจักษ์พยาน

ทั้งตัวอ่อน ตัวรุ่นและตัวแก่ที่ถูกกวาดมาเกลี้ยง
เขตชายฝั่งที่ถูกห้ามจับห้ามเข้าก็ทนอามิสจากกำไร
และความจำเป็นในการ “คืนทุน” ไม่ไหวก็ต้องลักลอบ
เข้ามาจับ

การณ์เป็นอยู่เช่นนี้

แล้วจะมีสัตว์น้ำอะไรเหลือ

หมู่บ้านในชนบทภาคใต้ที่เคยล่าหลังและฝาก
ความหวังเกี่ยวกับอาหารโปรตีนไว้กับสัตว์น้ำประเภทกุ้ง
ปู ปลา จึงหมดศักยภาพในการพึ่งตัวเอง

คนในหมู่บ้านจึงต้องซื้อปลาที่ขนเข้าไป
จากเมือง ขนเข้าไปด้วยรถตามสายถนนที่มาถึงหมู่บ้าน
ในนามของการพัฒนาเช่นกัน

นอกจากการประมงพื้นบ้านจะสูญสิ้นไปแล้ว
ชาวหมู่บ้านยังต้องสูญเสียภูมิปัญญาที่สืบทอดสืบต่อกันมา
แต่บรรพชนไปอีกหลายประการ

ที่สำคัญคือภูมิปัญญาเชิงช่างในการประดิษฐ์
งานหัตถกรรม

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าเครื่องมือเครื่องใช้
การจับสัตว์น้ำของชาวบ้านภาคใต้นั้นก็มีมากมาย
เช่นเดียวกับชาวหมู่บ้านภาคอื่นๆ

เมื่อวิถีแห่งการได้มาของสัตว์น้ำใช้ “การซื้อ”
จากคนในเมืองแทนการหาเอาเอง การทำเครื่องมือ
เครื่องมือเหล่านั้นจึงไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป การส่ง
ทอดฝีมือที่มีมาแต่ยาวนานจึงสิ้นสุดลง

ไม้ไผ่ หวาย ย่านลิเภาและสิ่งธรรมชาติอื่นๆ
ที่ทำได้ในหมู่บ้านจึงหมดความสำคัญลง และหายไปกับ
การเปลี่ยนแปลงดินเพื่อการท่าเรือสวนอย่างน่าเสียดาย

เครื่องมือประมงพื้นบ้านไม่ว่าเป็นไซ สุ่ม ลัน
เซ่งเลง รันว้าง ช้อง หรือแม้แต่เบ็ดคันที่ใช้สำหรับการ
การปักธงก็หายไปด้วยประการฉะนี้

กล่าวโดยสรุป โดยทั่วไปชาวบ้านในหมู่บ้าน

ภาคใต้วันนั้นแทบไม่ต้องประดิษฐ์หรือไม่ต้องทำอะไรเลย
ทำอย่างเดียวคือ “หาเงิน” เพื่อไว้ “ซื้อ” ข้าวของ
ทุกสิ่งทุกอย่างที่ “เมือง” นำมาขายให้

ถ้าไม่มีเรือกสวนไร่นาพอที่จะทำการเกษตร
เพื่อ “ขาย” ก็ต้องอพยพจากหมู่บ้านเพื่อเข้าไป “ขาย”
แรงงานในเมือง ขายแรงก็เพื่อให้ได้ “เงิน” สำหรับ “ซื้อ”
ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นแหละ เรื่องราวของเครือญาติ
สายสัมพันธ์กับผู้คนในหมู่บ้านจึงค่อยๆ พลอยจางหายไปด้วย

ประเพณีของชาวบ้านหลายสิ่งหลายอย่างใน
วันนี้จึงคล้ายกับเหลือแต่ชื่อ

อุทาหรณ์เรื่องการประมงพื้นบ้านของชาวบ้าน
ภาคใต้ที่เมื่อถึงวันนี้เหลืออยู่เพียงตำนานจึงเป็นเรื่อง
หนึ่งที่ชี้สะท้อนให้เห็นว่าความล่มสลายของหมู่บ้านใน
ภาคใต้วันนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร

มีเหตุปัจจัยหลักอยู่ที่ไหน

หรือยังมองไม่เห็นกันว่าระบบทุนนิยม
ที่เป็นต้นแบบของการผลิตเพื่อขายเพื่อเก็งกำไร
เป็นต้นต่อ แห่ง การพัฒนาแบบ “ความรวยแบบกระจุก
ความจนแบบกระจาย” และเป็นต้นต่อของเศรษฐกิจ
แบบพล่าณทำลายอย่างไร

ถ้ายังมองไม่เห็นกันว่าจะลองรับกระแส
พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรง
พระราชทานแด่คณะรัฐมนตรีข้าราชการทหาร ตำรวจ
และประชาชนทุกหมู่เหล่าเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม
ศกที่ผ่านพ้นผ่านมาใส่เกล้าไว้พระองค์ทรงระบุเรื่องนี้
ไว้อย่างชัดเจน

โดยเฉพาะในส่วนที่ว่าด้วย “เศรษฐกิจ
แห่งความพอเพียง”

หรือยังถือด้านไม่ฟังกันอีกก็ตามใจ